

A biblioteca escolar, un espazo para a educación, un espazo para a vida

Cristina Novoa
Asesoría de Bibliotecas Escolares
Consellería de Educación e Ordenación Universitaria

Hai dous espazos privilexiados no centro educativo, dúas *pistas de probas* nas cales se poñen en práctica, moito máis alá das aulas, as actitudes, os hábitos e os procedementos que as nenas e os nenos van adquirindo ao longo da súa formación, na casa e na escola. Estes espazos singulares son o patio e a biblioteca escolar. Cando o territorio se expande, se modifica, as normas de xogo e as pautas de comportamento mudan tamén e a expresión, xestual, verbal, actitudinal, manifesta de xeito radical o integrados que están, ou non, os contidos e as mensaxes que a familia e a escola foron inculcando nas crianzas. Para coñecer o enraizamento no alumnado do noso labor en temas como a educación en igualdade, a solidariedade, a educación por un consumo responsable, o coidado do ambiente, a educación para un lecer saudable, entre outros, nada mellor que dar unha volta polo patio escolar, como observadores atentos, en tempos de recreo e en horarios non lectivos. Do mesmo xeito, cando os alumnos acoden á biblioteca escolar poñen en xogo toda esta bagaxe de sensibilidades (cando elixen a lectura como actividade para o tempo libre, cando comparten lecturas coa compañeira, cando respectan a opinión do compañeiro, cando coidan dos recursos de todos...), e na medida que os van adquirindo, unha serie de procedementos necesarios e útiles para a procura de fontes informativas, o tratamento da información e a selección de lecturas axeitadas ao seu gusto, ás súas finalidades.

Así como o recinto escolar ofrece momentos para a educación integral que deberíamos aproveitar, tamén a biblioteca escolar é un espazo educativo, un espazo de encontro coa palabra e a imaxe, de encontro cos outros e con nós mesmos, un lugar para a vida e un tempo para incidir no tratamento de certos contidos que nos permitan, en conxunto, acadar os obxectivos educativos que nos competen.

Dende a publicación do Manifesto IFLA/ UNESCO sobre a Biblioteca Escolar¹, no ano 1999, o modelo polo que se está a traballar dende diversos ámbitos (profesorado entusiasta, comunidades escolares no seu conxunto, administracións educativas, concellos, profesionais das bibliote-

cas públicas), dimana deste manifesto e responde a uns obxectivos concretos:

- *Apoiar os procesos de ensino e aprendizaxe.*
- *Asegurar o acceso a unha ampla gama de recursos e medios.*
- *Dotar o alumnado das capacidades básicas para usar unha gran diversidade de recursos e servizos.*
- *Desenvolver o hábito lector e fomentar a utilización das bibliotecas con finalidades recreativas, informativas e de educación permanente.*

O devandito manifesto afirma que o responsable da biblioteca debe ser un docente, integrante da institución escolar, con preparación específica, traballando en colaboración con todos os membros da comunidade educativa, vinculado a outras bibliotecas escolares e públicas, en permanente actualización da súa formación, a fin de prestar un servizo efectivo.

A moderna **biblioteca escolar** sería, pois, un *centro de recursos da información, unha mediateca, que pon ao servizo de toda a comunidade educativa os fondos documentais existentes no centro, en soporte impreso, audiovisual ou multimedia*.

A existencia dunha biblioteca escolar así entendida, ben xestionada e dinamizada, facilita a consecución dos obxectivos pedagóxicos, favorece a adquisición do hábito lector, apoia o tratamento da lectura comprensiva en todas as áreas curriculares, permite un achegamento ás tecnoloxías da comunicación e da información en actividades contextualizadas, constitúe un espazo moi axeitado para a aprendizaxe de procedementos en todas as áreas e etapas, fomenta a convivencia e o traballo cooperativo de alumnos e profesores, estimula a innovación educativa, facilita a atención ao alumnado con necesidades educativas específicas, favorece a aprendizaxe autónoma e achega os bens culturais ao alumnado que conta con menor presenza deles no seu medio familiar e social.

A biblioteca escolar non se concibe única e exclusivamente como un lugar para a lectura de ficción; tampouco é o lugar no cal se almacenan exemplares obsoletos de libros de coñecementos, dicionarios e enciclopedias; a biblioteca escolar non é un sucedáneo dunha

biblioteca pública. As necesidades educativas e formativas do alumnado de hoxe son novas e complexas: deben ser alfabetizados tendo en conta os diversos soportes para a cultura escrita e audiovisual, para a información, presentes na sociedade en que medran, onde a xestión do coñecemento é fundamental e só quen domina os recursos básicos por un uso continuado dos diversos medios e servizos, poderá moverse con fluidez nos diferentes ámbitos do estudo, o traballo e o lecer.

Manter unha biblioteca escolar en activo nun centro educativo exige de todo o profesorado unha implicación moi importante a nivel de organización pero facilita, en xusta compensación, o seu labor e facilita múltiples ocasións para traballar aspectos da súa competencia: dende a adquisición e práctica da lectura con diversas finalidades e sobre distintos soportes (papel, pantalla), ata a educación para a paz, pasando pola escritura, tamén con diversas finalidades e sobre distintos soportes; a busca de información en fontes diversas; a lectura crítica de imaxes e das diversas linguaxes audiovisuais; o desenvolvemento do xuízo crítico e persoal; a autonomía na aprendizaxe; o traballo cooperativo; o afianzamento de hábitos saudables e enriquecedores para o tempo libre; a educación ambiental; a aprendizaxe para unha convivencia harmónica, desenvolvendo habilidades sociais e recursos para unha resolución de conflitos xusta e equitativa e, en fin, todos os contidos que en discursos curriculares englobamos baixo o termo de "contidos transversais", porque *transversal* é a vida que nos atravesa, que flúe, que nos conforma, porque a biblioteca pode ser un espazo para a vida.

Fóra dun tratamento excesivamente utilitario da literatura que se dá en chamar infantil e xuvenil (que non é máis que a literatura que xa poden entender os lectores máis novos e que conecta cos seus intereses), o medio escolar ten un gran aliado nela. Permítenos achegar ao alumnado unha serie de contidos nun “contorno amigable” e enriquecedor dende os primeiros estadios da escolarización, propón modelos para a aprendizaxe das diversas técnicas de escritura de creación e constitúe un medio excelente de autoformación en aspectos ben distintos (coñecemento do mundo, coñecemento de si mesmos, desenvolvemento do pensamento, da linguaxe, da capacidade imaxinativa e mesmo da capacidade de soñar). Cando a biblioteca escolar dispón dun fondo de literatura infantil e xuvenil, suficiente, atractivo, actualizado e axeitado ás necesidades do alumnado ao que dá servizo, posibilita unha gran variedade de actividades con función pedagóxica ou de simple difusión cultural entre a comunidade escolar.

Mais a biblioteca escolar non só acolle libros de ficción, de autores actuais ou clásicos. Segundo as directrices internacionais, o 70% dos fondos documentais dunha institución deste tipo deberá estar formado por libros e outros materiais de carácter informativo, en distintos soportes (audiovisual, multimedia). Estas fontes informativas (dicionarios, enciclopedias, monografías, obras divulgativas, vídeos didácticos, coleccións de imaxes, CD-Rom audio ou multimedia...) deberán estar actualizadas especialmente naqueles ámbitos do coñecemento nos que se están a producir avances continuados (informática, tecnoloxía, bioloxía, paleontoloxía, etnografía, xeografía política, ambiente...). Unha expurgación periódica dos fondos da biblioteca escolar retirará todo o material obsoleto, deteriorado

ou inadecuado para os seus usuarios. Este recurso educativo será funcional na medida en que achegue materiais e medios suficientes para as diferentes áreas curriculares, informativamente correctos, axeitados ao alumnado en cantidade e complexidade, e organizados de xeito asequible e eficaz. A biblioteca escolar centralizada atenderá as necesidades das bibliotecas de aula que se poidan crear, mediante préstamos temporais, garantindo así a rendibilidade dos recursos, sempre mellorables, dos centros escolares, nutrindoas axeitadamente e aproveitando o necesario intercambio bibliotecario con outras bibliotecas (doutros centros, municipais...)

A organización da biblioteca baixo a responsabilidade dun docente con horario suficiente e en colaboración cun grupo interdisciplinar de membros do claustro, un *equipo de biblioteca*, non pode ser un fin en si mesmo senón que se deseñará e estará ao servizo do proxecto pedagóxico do centro nos seus máis variados aspectos, entre os que sen dúbida destacará o fomento da lectura e o uso e tratamento da información. No deseño de programas de dinamización da biblioteca escolar, cómpre ter en conta dous tipos de actividades: aquelas dirixidas á formación de usuarios da biblioteca e á adquisición de habilidades e procedementos para o acceso á información e o seu tratamento (o que se coñece como *educación documental* e que constitúe un dos obxectivos básicos da biblioteca escolar) e aquelas outras que se engloban no concepto de *fomento da lectura*.

A fin de evitar actuacións puntuais e descontextualizadas, pouco efectivas segundo a experiencia vai evidenciando, cómpre o deseño de **proxectos lectores**, integradores na medida en que atenden ao alumnado na súa diversidade e aos diferentes membros da comunidade

escolar, así como ás distintas áreas curriculares e aos chamados contidos transversais; proxectos de fomento da lectura atractivos, que recollan os gustos e as necesidades formativas do alumnado, xeradores de actividade cultural no centro educativo, coa biblioteca escolar como epicentro, e atentos a conseguir a complicidade das familias nun proceso de adquisición de hábitos lectores e de gusto polo coñecemento e o cultural que se inicia nelas ou, no seu defecto, precisan da axeitada compensación.

O deseño de programas de fomento da lectura contemplará a adquisición dos recursos básicos da lectoescritura, determinante á hora de conseguir habilidades lectoras e gusto pola lectura e a aprendizaxe; a incorporación da oralidade na actividade cotiá: contos, recitados, poemas, cancións, rimas, refráns... da tradición oral e de autores actuais; a sistematización de actividades na aula (tempos para a narración de contos, a lectura individual, a lectura en voz alta, a escritura creativa, falar de libros e de películas, lectura de poemas, recitais, audicións, xogo dramático...); o establecemento da hora de biblioteca no horario semanal de cada un dos grupos-clase; a actuación modelica do profesorado en canto lector (os hábitos tamén se aprenden por contaxio, por imitación); a participación de todo o profesorado, sexa cal sexa a súa área; a secuenciación de actividades dirixidas á adquisición de estratexias de comprensión lectora, en todas as etapas e en todos os ciclos... porque a ler se segue aprendendo sempre (textos novos, cada vez máis exixentes co lector, máis complexos, en soportes diferentes).

Nun contexto sensibilizado pola lectura resulta efectivo argallar proxectos periódicos (cada dous meses, un por trimestre, un por curso) de animación á lectura a partir dun tema, dun centro de

interese, dun xénero literario, da obra dun autor ou autora... que permita un tratamento atractivo, suficiente para todos e cada un dos niveis educativos existentes no centro, con posibilidades de traballo curricular, se non en todas, nalgúns áreas curriculares. Ademais dunha ambientación da biblioteca que achegue misterio, atractivo, sorpresa, pistas e suxestións e dunha exposición de materiais diversos relacionados co tema elixido, incluírá materiais para o alumnado e o profesorado, propostas de traballo para as diversas áreas do currículo, e programación de actividades de distinto tipo (lecturas compartidas, presentacións de libros, sesións de vídeo, teatro, charlas, encontros con autores ou ilustradores, libro-fórum, visitas, xogos de animación, talleres de escritura creativa, actividades de carácter plástico, musical, deportivo, lúdico, etc.). O proxecto recollerá a lectura para aprender, para facer un resumo, para buscar un dato, para resolver un problema, para elaborar un traballo, pero deberá incluír necesariamente a lectura con outras finalidades, lecturas que se poderán elixir libremente e compartir, ou non, co resto do grupo.

Cando o centro educativo procura e organiza espazos e tempos para a lectura, cando se alimenta día a día o gusto pola palabra e as historias, o gusto polo coñecemento, a ansia humana de imaxinar e crear, vaise fiando un *urdido* o cal o propio alumno vai tecendo o seu tapiz, con fíos que serán máis finos ou máis bastos, pero sempre serán de cor, da cor da vida que o centro educativo non pode deixar fóra.

1. Manifesto sobre a Biblioteca Escolar elaborado pola IFLA (Federación Internacional de Asociacións de Bibliotecarios e Bibliotecas) e aprobado pola UNESCO no ano 1999. Pódese consultar no portal educativo, www.edu.xunta.es/portal (sección Bibliotecas Escolares).

A Asesoría de Bibliotecas Escolares

A Consellería de Educación, dende a Asesoría de Bibliotecas Escolares, impulsa, coordina e orienta as actuacións para a reorganización e dinamización das bibliotecas escolares nos centros non universitarios da Comunidade.

Abriuse unha sección específica no portal educativo da consellería, na cal se van incorporando documentos de apoio ao profesorado que se responsabiliza deste servizo nos seus centros, e se lle dá publicidade a cantas iniciativas ou actividades relacionadas coas bibliotecas escolares e a lectura se van poñendo en práctica, incluídas as actividades de formación do profesorado neste ámbito.

A ruta de acceso é a seguinte:

www.edu.xunta.es/portal (Consellería-Dirección Xeral de Centros e Ordenación Educativa-Bibliotecas Escolares).

Nesta sección existe unha epígrafe titulada *Bibliotecas Escolares Activas* en que se pretende ir dando a coñecer as bibliotecas escolares que están a pleno funcionamento. Todos aqueles centros educativos que o desexen poderán enviar as súas colaboracións ao seguinte enderezo:

bibliotecasescolares@edu.xunta.es

Calquera outra suxestión, iniciativa ou colaboración será ben recibida. Este recuncho do portal educativo é un espazo para todas e todos os interesados en que as bibliotecas escolares sexan unha realidade.

Tamén se pode contactar coa Asesoría de Bibliotecas Escolares no teléfono 981 546 547 e no seguinte enderezo de correo ordinario:

Asesoría de Bibliotecas Escolares
(Subdirección Xeral de Centros)
Dirección Xeral de Centros e Ordenación Educativa
Consellería de Educación
Edif. San Caetano-15781 Santiago de Compostela

Por outro lado, a Consellería de Educación, a través do Servizo de Formación do Profesorado e os Centros de Formación e Recursos, ten previstas para o curso 2004-2005 unha serie de actividades relacionadas coas bibliotecas escolares, que se poden consultar no Plan Anual de Formación do Profesorado:

- **"Do falar ao ler":** xornadas de animación á lectura a través da oralidade.
 - Terán lugar en Santiago de Compostela, o 22 e 23 de outubro. Remata o prazo de inscrición o 10 de outubro.
- **Curso a distancia a través da internet: Bibliotecas Escolares**
 - Curso de 70 horas, dirixido ao profesorado responsable de bibliotecas.

- Ten como obxectivos proporcionar estratexias para xestionar unha biblioteca e utilizar a biblioteca como lugar de animación á lectura.

■ *Organización da biblioteca escolar: centro de recursos da información, nivel I*

- Curso de 25 horas que se realizará na Coruña e Ourense.
- Pretende afondar no concepto de biblioteca escolar como centro de recursos da información e espazo para o fomento da lectura, coñecer en detalle diferentes aspectos da xestión técnica dos fondos e fomentar a dinamización das bibliotecas, entre outros.

■ *Dinamización da biblioteca escolar: centro de recursos da información, nivel I*

- Curso de 30 h. que se realizará na Coruña, Lugo, Pontevedra e Santiago de Compostela.
- Ten como obxectivos máis específicos: identificar os diferentes aspectos da dinamización dunha biblioteca escolar e deseñar proxectos de dinamización lectora no centro educativo, atendendo ao desenvolvemento do currículo e ao asentamento do hábito lector.

■ *Biblioteca escolar: os proxectos de traballo (formación de usuarios, nivel I)*

- Curso de 25 horas, que se realizará en Santiago de Compostela.
- Pretende, entre outros obxectivos, coñecer e utilizar con eficacia os recursos da biblioteca escolar e impulsar a innovación metodolóxica nas prácticas educativas e introducir o profesorado na *educación para o acceso á información*.

■ *A biblioteca de centro e a biblioteca de aula, lugares para educar e informar.*

- Curso de 40 horas que se realizará en Vigo.
- Desenvolverase de xeito alternativo entre formación presencial e posta en práctica no centro, e pretende facer da biblioteca un centro de renovación permanente da educación, elaborando e poñendo en marcha un proxecto desde a biblioteca do centro.

Simultaneamente, a rede de Formación do Profesorado, a través dos seus asesores favorecerá a creación e levará a cabo a atención e seguimento de grupos de traballo que nos propios centros se formen para o deseño e posta en marcha de proxectos de reorganización e dinamización da biblioteca escolar. O profesorado interesado poderá obter maior información no Plan Anual de Formación do Profesorado, 2004-2005, nos Centros de Formación e Recursos da súa zona ou na propia Asesoría de Bibliotecas Escolares.

1 Esta colaboración con Saudiña continuará en vindeiros números. Acolíganse suxestións e colaboracións sobre temáticas que se poden tratar no enderezo da Asesoría.